

ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. kovo mėn. 26 d. / March 26, 1988 Nr. 60(12)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Teisina vaikų ir moterų trėmimus...

Sausio 19 d. *Komjaunimo tiesa* išspausdino pokalbį su istorijos daktaru Juozu Jermalavičiumi apie neseniai pasirodžiusią knygą *Liaudies gynėjų žodis*. Pokalbis įdomus tuo, kad Jermalavičius teisina Stalino teroro taikymą partizanų šeimoms pagal 1946 m. vasario 15 d. saugumo generolo Bartašino įsakymą, kad savo noru nepasidavusių partizanų šeimos bus suimamos ir tremiamos. Manytum, kad šiomis persivarkymo ir demokratizavimo dienomis būtų neįmanoma aiškinti, jog už tėvo ar vyro tariamus nusikaltimus galima bausti žmoną, mažus vaikus, senelius, gimines. Tačiau Jermalavičius tai daro beveik be jokių išlygų. Pasak jo, ištremtos partizanų šeimos nebuvo Stalino asmenybės kulto aukos. Jų išvežimas buvo efektyvi kontrrevoliucijos slopinimo priemonė, kuri gerokai pakirto partizanų socialinę bazę. Jermalavičius sutinka, kad būta klaidų, bet nedaug. Kadangi represuoti asmenys vėliau buvo reabilituoti, teisingumas buvo atstatytas. Taip teigia Jermalavičius, bet ar taip iš tikrųjų buvo?

Pirmiausia reikia prisiminti pokario sudėtingą padėtį. Del karo suirutės ir sovietinio saugumo siautėjimo daug šeimų nežinojo savo vyro likimo. Vieni buvo pasitraukę į Vakarų, antri pakeliui žuvo, tretieji, bijodami komunistų keršto ir prisidengdami kita pavarde, gyveno kitur Lietuvoje. Buvo ir tokių, kurie vengdami mobilizacijos į Raudonąją armiją, gyveno pasislėpę savo ūkyje, o kiti miške slapstėsi, bet ne partizanavo. Toks atvejis paminėtas trečiame šių metų *Gimtojo krašto* numeryje. Antai, nepriklausydamas partizanams, Juozas Poderis miške slapstėsi iki 1947 metų pradžios. Savaimė aišku, būta ir daug partizanų, nors tais laikais, kai saugumo šnipų tinklas Lietuvos kaime dar nebuvo sukurta, nemaža jų gyveno savo ūkiuose, tik naktimis vykdavo kovos užduotis. Jei šeimos nežinojo vyro likimo, retai ji žinojo sovietiniai baudžiamieji organai, kurie tačiau dažnai laikėsi taisyklės, kad jei vyro nėra namuose, tai jis veikiausiai partizanauja, ypač jei jis buvo labiau pasiturintis ūkininkas, atsargos

karininkas, buvęs Nepriklausomos Lietuvos valdžios tarnautojas, šaulys. O kaip galėjo žmona, ypač apsaugoto liaudies priešo žmona, įtikinti valdžios pareigūnus, kad ji teisią sako tais ligūst arumo laikais, kai saugumiečiai į gulagą siuntė iš nelaisvės grįžusius sovietų karius, vien dėl to, kad jie išliko gyvi, kai jų draugai mirė? Pagaliau reikia pabrėžti, kad tremiamųjų sąrašai buvo rengiami slapta, tremiamieji neturėjo progos įrodyti savo nekaltumą, duoti atkirtį nepagrįstams gandams ar šmeižikams. Tų laikų dvasia gerai apibūdina rašytojo Vytauto Petkevičiaus minima taisyklė, kad kas pirmas su skundu, tas teisus. Tad kaip galima rašyti, kad tremiamieji nebuvo savavaliavimo aukos, kai visa trėmimo procedūra pažeidė jų elementariausias teises?

Jermalavičius mini, kad Bartašino įsakymas buvo paskelbtas 1946 m. vasario 15 d. Jis nenurodo, kada įsakymas buvo taikomas partizanų šeimoms, veikiausiai dėl to, kad atsakymas nepatogus. Trėmimai prasidėjo vasario 18 dieną, tai yra, praėjus tik trim dienoms po įsakymo paskelbimo. 1946 metais masinės informacijos ir masinio susiėkimo priemonės buvo labai menkos ir nepakankamos. Apie nutarimus Vilniuje kai kurių kaimelių gyventojai sužinodavo po savaicių, o pamiškės vienkieniu gyventojai gal ir po mėnesių, jei ne vėliau, ypač žiemą. Tad manytina, kad daugelis partizanų ir jų šeimų laiku nesužinojo apie Bartašino įsakymą, o sužinoję negalėjo per dieną padaryti tokį svarbų sprendimą, nutarti pasitikėti valdžia, kurią gyventojų dauguma laikė okupacine. Be to, trėmimai nesuorganizuojami per kelias dienas. Sovietinis saugumas išties mėnesius rengė masinius trėmimus Pabaltijy 1941 metais, kruopščiai organizavo ir Kaukazo tautų trėmimus 1944 metais. Todėl nėra abejonių, kad tremiamųjų sąrašai buvo parengti gerokai anksčiau prieš Bartašino įsakymo paskelbimą ir kad tas įsakymas davė tik teisės pagrindą nežabotam smurtui. Jermalavičius aiškina, kad trėmimai buvo veiksminga kontrrevoliucijos slopinimo

Čiurlionis — planetų muzikas

Nauja monografija anglų kalba

POVILAS GAUČYS

Alfred Erich Senn, John C. Bowl, Danutė Staškevičienė. *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis: Music of the Spheres*. Newtonville, Massachusetts: Oriental Research Partners, 1986. 121 psl. Kietasis viršelis. Kaina — 29 dol.

Monografijos ir studijos apie Čiurlionį ir jo kūrybą vis gausėja. 1984 metais išėjo Aleksio Rannito anglų kalba monografija *M. K. Čiurlionis: Visionary Painter*, o 1986 metais prof. Alfred E. Senn, prof. John C. Bowl ir Darutė Staškevičienė parašyta studija apie Čiurlionį kaip planetų muziką.

Tai jau antra anglų kalba knyga, skirta Čiurlioniui. Joje nagrinėjama ne tik Čiurlionio vizualinė kūryba, bet taip pat ir jo muzikinė kūryba. Prof. Alfredas Sennas, pasitelkęs Texas universiteto rusų meno specialistą prof. John Bowl ir muzikologę Danutę Staškevičienę, amerikiečių skaitytojams pristato Čiurlionį kaip žmogų, kaip dailininką ir kaip muziką. Prof. Sennas parašyta Čiurlionio biografija „Čiurlionio dvasinių kontinentų ieškojimai“ yra pirmą anglų kalba parašyta Čiurlionio biografija, vaizduojanti trumpą ir vargingą M. K. Čiurlionio gyvenimą (pp. 5-34). Autorius jį vaizduoja, kaip vizualinio ir muzikos meno pionierių, ieškojusį jį vertinančios ir remiančios visuomenės. Išgyventi sunkumai ir nesėkmės palaužė jo kūrybinę raidą ir jo protą. Sennas jį vaizduoja kaip drovų, labai atsidavusį savo šeimai ir draugams ištikimą žmogų.

Savo studijoje „Čiurlionio vizualinis menas“ (pp. 40-67) prof. John Bowl pažymi, kad norint objektyviai spręsti apie Čiurlionį — mastytoją, dailininką, muziką, piešėją ir anuometinį stebėtoją, reikia atmesti daugumą apie jį parašytos literatūros ir išsklaidyti mitus, supančius jo vardą, išskyrus Mark Etkind, Vytautą Landsbergį, Aleksį Rannitą ir Gytį Vaitkūną. Autorius dažnai cituoja Viačeslavą Ivanovą, M. Dobužinskį, V. Čiurlionytę. Mat daugelis Čiurlionio meno interpretatorių savo komentarus suplakę su beprasmiu pagyrom.

priemonė, pakurti partizanų socialinę bazę. Ir šis tvirtinimas neatitinka tikrovės. Partizanų veikimas nesulpnėjo iki 1949 metų, kai yra, praėjus daugiau nei trejiems metams po Bartašino įsakymo. Trėmimai tik pašalino nuotaukas šalyje, dar labiau padidino nesupratimą ir įtarimą, sustiprino užburtą smur-

Be to, rašiusieji apie Čiurlionį pernelyg daug dėmesio skiria jo tautinei tapatybei, susijusiai su lietuvių tautine kultūra. John Bowl nelaiko Čiurlionio pirmą eilium dailininku. Jis pritaria Vytauto Landsbergio nuomonei, kad Čiurlionis pirmiausia buvo muzikas, bet tai nereiškia, kad jo vardas būtų nustumtas į užmarštį, kaip tai yra įvykę Vakarų pasaulyje. Bowl manytu, Čiurlionis turi būti vertinamas kaip svarbiausias baltų ir Rytų Europos modernizmo atstovas. Tai ypač svarbu, nes Baltijos kraštai išaugino daugelį gabių menininkų ir rašytojų, kaip, pvz., lietuvių ir rusų poetą Jurgį Baltušaitį, estų dailininką Eduardą Wiiraltą, lenkų poetą ir dailininką Stanislovą Wyspiański (užmirštas paminėti Czesław Miłosz), bet dar ir dėl to, kad rusų sidabro amžiaus kultūrai įtaką darė Vilnius, Kaunas, Ryga, Talinas ir Varšuva...

Prof. John Bowl savęs klausia, ar dailininkas Čiurlionis turi būti atmintinas, kaip viena grandis baltų-rusų santykiuose. Gal jo mene yra kažkas, kas pralenkia jo neįsėjamas vizijas ir palaidą rusų meno techniką? Atsakymą į tuos klausimus jis randa Čiurlionio su ypatingu sinesteziniu gabumu nutapytuose 200 paveikslų, kurie yra mėginimas „nutapyti muziką“. Čiurlionio dvejopas suvokimas garso kaip spalvos ir spalvos kaip garso nebuvo nuostabus dalykas Europos simbolistams... Muzikiniai jo tapybos pagrindai Čiurlioniui labai suartina su Vakarų Europos ir, dar ryškiau, su rusų modernistų mastyumu. Jo mėginimas sujungti spalvą su garso, t.y. sujungti dvi meno formas, leidžia jį lyginti su Wagneriu ir Skriabinu.

Bowl, aiškindamas rusų simbolistų pažiūras į laiką, erdvę ir garso, pažymi, kad simbolistai taip pat ir Čiurlionis, tikėjo į anapusinį, absoliutų pasaulį, esantį už paprastos tikrovės veido. Daugeliui simbolistų pati gamta buvo garso rezervuaras. Čiurlionis pritarė tai panteistinei pažiūrai, tvirtindamas, kad jis

to ratą. Nesunku įsivaizduoti, ką pergyveno partizanai, sužinojęs, kad žmona ir tikrai nekalti vaikai ištremti į Sibiro gilumą. O tais laikais, kai iš tremties žmonės negrįždavo, išvežimas buvo laikomas tolygiu mirties bausmei. Neatsitiktinumas, kad 1946 metais partizanai ėmėsi griežtesnių priemonių prieš įtariamus valdžios agentus, kad padidėjo mirties nuosprendžių skaičius. Paminėtina ir tai, kad sovietinės santvarkos priešų socialinės bazės pakirtimo dings-timi buvo tremiami vadinamieji buožės. Jų ištėrimas neva turėjo sukurti sąlygas kolūkių steigimui, bet masiniai trėmimai 1948 metais nepakirto valstiečių pasipriešinimo žemės ūkio suokulektivimui. Priešingų elementų socialinės bazės pakirtimu visada buvo galima pateisinti susidorojimą su nekaltais žmonėmis, kurie buvo baudžiami

M. K. Čiurlionis

Pavasaris. 1907-1908. IV

kūrė savo tapytas simfonijas iš „bangų dūžių, iš slėpiningos senų miškų kalbos, iš žvaigždžių mirgėjimo, iš mūsų dainų ir iš mūsų neišmatuojamų vargų“. Bowl pažymi, kad Čiurlionis gėrėjosi primityvia, pirmaprade gyvybės galia, pabrėždavo gamtos visuotinumą, visišką jos chaosą. Tai paaiškina, kodėl jo tapyboje žmonių figūros yra retos.

John Bowl daug dėmesio Čiurlionio kūryboje skiria ritmui, nes jis tapyboje sudaro pagrindinį elementą, matomai spalvomis atvaizduotą vaizdą dviejose dimensijose. Muzikoje jis yra pagrindinis elementas, besireiškiantis laiko seka. Kai kurie meno teoretikai abejojo jo galiojimu ir siūlė muziką laikyti pagrindiniu menu. Čiurlionis buvo laikomas vienu tokiu menininku, sugebėju-

siu savo tapybą padaryti muzikalia, pakeičiant perspektyvą. Čiurlionyje glūdintis posūkis į simbolių muzikinį interpretavimą, Bowl manytu, įvyko dėl įvairių priežasčių. Pirmą, Čiurlionis nuo mažens buvo supamas savo tėvo muzikavimo ir nuolat girdėjo lietuvių kaimiečių dainas. Antra, jo pradinis išsilavinimas buvo muzikinis. Per visą gyvenimą komponavo muziką, todėl jis nepaprastai domėjosi Chopinu. Studijuojant Čiurlionio ankstyvas kompozicijas, mus stebina, kaip pažymi Bowl, kaip tik tie ritminiai ypatumai. Perkeltas į jo vizualinę kūrybą, šis melodinis ir ritminis principas įgyja idomią „girdimą“ ypatybę, kuri dar ryškiau skamba nei alegorinė paveikslų reikšmė.

Norėdamas pabrėžti savo paveikslų muzikalumą, Čiurlionis juos pavadino muzikiniais vardais: „Laidotuvių simfonija“, „Vasaros sonata“, „Allegro“, „Scherzo“, „Finale“. Tačiau retai kada jis pasiekė tikros koreliacijos tarp muzikinių formulių ir vizualinės patirties, kaip, pvz., „Preludio“ fugoje, viename iš geriausių jo darbų.

Nagrinėdamas skrydžio temą, Bowl pažymi, kad Čiurlionio suartėjimas su tapybine erdve matomas iš jo „paukščio akies žvilgsnio“ paveiksluose „Aukuras“, „Pilies pasaka“ ir „Piramidžių sonata“. Tose kompozicijose centrinis vaizdas atrodo lyg iš lėktuvo pakabinatas virš Čiurlionio sapnuojamų vandenynų ir kalnų. Atrodo, kad Čiurlionis mėgo „paukščio akies žvilgsnį“, tačiau iš tikrųjų jis ryškiai parodo jo filosofinius bei psichologinius siekius. Jis liudija atsimetimą nuo 19-to amžiaus realizmo ir simbolizmo įsivyravimą.

Čiurlionio paveiksluose išklimo ir aukštį motyvas gali būti aiškinamas kaip susizvėjimas skrydžiui ir svaiguliui, ar kaip atsimetimas nuo konvencinių normų. Čiurlionio ir kitų dailininkų simboliniai paveikslai rodo simbolizmo iškilmą, davusį pradžią abstraktiam menui.

Laikydamas Čiurlionį vertikales dailininku, Bowl pabrėžia jo norą leisti į astrales keliones, ką rodo jo „Zodiako ženklai“. Kiekviena vertikale yra žemiško gyvenimo neigimas. Polinkis į vertikale, į skrydį į erdves reiškesi ir pas kai kuriuos to meto rusų dailininkus. Čiurlionis, kaip nurodo Bowl, iš Vrubelio pasiskolino idėją savo „Raitelio“ paveikslui. Bowl nepritaria kai kurių kritikų teigimui, kad Čiurlionis buvo abstraktaus meno pradininkas. Anot jo, priešingai Kandinskui, Čiurlionis neturėjęs tinkamų priemonių, kurių pagalba būtų galėjęs kurti nevaizdinio meno kūrinius.

Čiurlionio laikais buvo paplitęs, ypač Prancūzijoje, susidomėjimas rytietiška filosofija bei menu. Juo domėjosi ir Čiurlionis. Bowl'ui yra aišku, kad Čiurlionis, prieš nutapydamas „Laidotuvių simfoniją“, matė prancūzų dailininko Deniso reprodukcijų albumą ir pasiskolino iš jo motyvus.

Čiurlionio orientalinė kryptis nesiriboja vien Indija, nes taip pat gilų įspūdį jam darė kinų ir japonų tapyba. Jo „Fuga“ ir „Allegro“ (Pavasario sonatoje) rodo jo šilko tapybos supratimą: meninių priemonių taupumą, švelnią pusiausvyrą tarp nutapytos ir nenu-tapytos erdvės, abstrakčias ir labai stilizuotas užuominas natūralaus pasaulio, išsklaidytas tempera, kurios mums primena

(Nukelta į 3 psl.)

Šiame numeryje:

Teisinami trėmimai • Čiurlionis — planetų muzikas • Sukaktuvininkas Vytautas Beliajus • Prano Dom. Girdžiaus „Vėpūtiniai“ • Aleksandro Radžiaus eilėraštis • Iš kelionės po Meksiką • Magdalenos Birutės Stankūnienės paroda

K. G.

Sukaktuvininkas šokėjas Vytautas Beliajus

EDVARDAS ŠULAITIS

Galbūt nemažam skaičiui lietuvių Vytauto Beliaus vardas nedaug ką pasako. Tie, kurie apie jį girdėjo, vargu ar žino, jog daugelyje pasaulio šalių gyvenantieji tautinių šokių ir folkloro mėgėjai jį pažįsta tik kaip lietuvių ir kaip žinomiausią lietuvių.

Svetimtaučiai krikštija Vytauto vardu savo vaikus, norėdami pagerbti šį žmogų. Jau 44 metai jis leidžia anglų kalba tautinių šokių ir folkloro žurnalą, kurio skaitytojų 90% yra lietuviai, tačiau pats žurnalas vadinasi gražiu lietuvišku vardu *Viltis*. Jis suorganizavo pirmą lietuvių tautinių šokių grupę Amerikoje; jis anglų kalba parašė ir išleido pirmą knygą apie lietuvių tautinius šokius; jis lietuvių ir kitų tautų tautinius šokius mokė keliuose šimtuose Amerikos kolegijų bei įvairiuose pasaulio kraštuose; jis iš amerikiečių bei kitų tautybių yra gavęs dešimtis pažymėjimo ženklų, jo pavardė yra patekusi į daugiau negu pusę tuzino „Who's Who“ knygų ir t.t.

Ne be reikalo Vytautas (draugų tarpe Vyts) Beliajus yra vadinamas „Mr. Folk Dance, USA“. Šis žmogus yra mūsų tarpe ir vasario 26 dieną atšventė savo 80-jį gimtadienį. Nežiūrint savo didelės metų naštos, jis ir šiandien yra aktyvus: tebeleidžia (ir teberedaguoja) aukščiausia minėtą žurnalą, daug keliauja, mokydamas tautinius šokius, na ir atlieka nemažą kitų darbų. Reikia tik stebėtis sukaktuvininko energija, nežiūrint, kad jo sveikata jau prieš 45 metus buvo sušlubavusi ir jau buvo nedaug vilčių, kad jis pasveiks. Tuomet liga buvo nugalėta, bet po kurio laiko giltinė vėl beldėsi į duris, nors ji nieko nepesė. Ir šiandien sukaktuvininkas negali pasigirti savo sveikata, nors darbų atlieka kelis kartus daugiau negu sveikiausieji žmonės.

Vytautas Beliajus gimė Pakumprio kaime, Dzūkijoje, 28 mylių atstume nuo Kauno, 1908 m. vasario 26 d. Jo tėvai buvo kaimiečiai Sofija ir Juozas Beliajai. Šeimoje buvo dar du jaunesni broliai — Leonas ir Julius bei sesuo Gytė (ji gimė, Vytautui jau išvykus Amerikon).

1923 metais, būdamas 14 metų amžiaus, Vytautas su savo 85 metų amžiaus močiute išvyko Amerikon, kadangi ši ir kelione nenorėjo leistis viena. Atvyko į Chicago ir čia pasiliko. Jaunasis Vytautas lankė pradžios mokyklą, tačiau po kurio laiko turėjo mokslą apleisti, nes reikėjo užsidirbti pragyvenimui. Toliau testai formalų mokslinį išsilavinimą neleidė toliau, tačiau laisvalaikį pats daug skaitė, visuo domėjosi. Ir šiandien nesunkiai matyti, kad sukaktuvininkas yra plačiai apsiskaitęs daugelyje sričių ir jo žinojimas dažnai viršija formalius mokslo laipsnius turinčiųjų. Tai iškėlė Brigham Young universiteto profesorė dr. M. Jensen, kuomet buvo įteiktas Beliaui pažymėjimo ženklas.

Jau 1930 metais Beliajus pradėjo savo, kaip šokėjo, karjerą. Jis buvo choreografo italų tarpe, o taip pat Chicago lietuvių „Pirmyn“ choro rengiamose operose bei operetėse. Kuomet Chicagoje 1933 m. buvo rengiama Pasaulinė paroda, Beliajus joje pasirodė suorganizavo lietuvių tautinių šokių grupę „Lithuanian Youth Society“ vardu. Jo sugebėjimai buvo pastebėti ir buvo pakviestas dėstyti tautinius šokius (ne vien tik lietuvių) įvairiuose Chicago parkuose. 1937 m. Beliajus pradėjo dėstyti lietuvių tautų šokius Chicago universiteto „International House“. Nuo tada jis pradėjo garseti visoje

Vytautas Beliajus praėjusių metų vasarą. Nuotrauka Edvardo Šulaitio.

Amerikoje kaip įvairių tautų šokių specialistas.

1942 metais jis gavo pakvietimą dėstyti tautinius šokius vienoje mokykloje Fairhope, Alabamoje. Čia jis stipriai susirgo džiova ir vos išliko gyvas. Besi-

gydydamas ir pradėjo leisti iš pradžių kuklų laikraštėlį, kurį pavadino *Vilties* vardu, kadangi nenorėjo nustoti vilties, kad nenugals tada laikomos vienos, iš pavojingiausių ligų. Jis ligą nugalėjo ir dabar *Viltis* yra pats

didžiausias tautinių šokių ir folkloro žurnalas visoje Amerikoje, skaitomas plačiame pasaulyje (kaip Beliajus išsireiškė, žurnalas heisileidžiamas tik už Geležinės uždangos).

1945 metais jau gerokai susveikęs Beliajus vėl grįžo į Chicago ir čia tęsė tautinių šokių dėstyimą „International House“, o taip pat vadovavo lietuvių „Ateities“ tautinių šokių grupei. 1950 metais, jam gastroliaujant JAV rytinėse valstijose, vėl jį sugriebė džiova. Gydesi Chicagoje, vėliau Denveryje, kur jam buvo padaryta sudėtinga plaučių operacija, išgelbėjus jį nuo mirties. Vėliau, gydytojų patarimais, Beliajus buvo išsikėlęs gyventi į San Diego, iš kur 1958 metais vėl sugrįžo į Denverį ir čia dabar tebegyvena.

Tai tokie yra trumpi Beliaus gyvenimo ir veiklos bruožai. Tačiau reikėtų daug lapų, norint bent kiek išsamiau aprašyti sukaktuvininko veiklą ir jo nuopelnus lietuviams. Sekant *Vilties* žurnalą (jis dabar išleina 6 kartus per metus, 40 puslapių apimties), galima pajusti, kiek daug Beliajus yra padaręs lietuvių naudai. Nežiūrint, kad žurnalo skaitytojai beveik išimtinai yra katalikai, jis nepraleidžia progos kiekviename numeryje parašyti apie lietuvių tautinių šokių grupes bei apskritai lietuvių ar Lietuvą.

Pastaraisiais metais jis porą kartų buvo nusiųstas pas savo artimuosius į Lietuvą, suderindamas savo kelionę su Respublikine tautinių šokių bei dainų švente, o pernai — Tarptautiniu folkloro festivaliu „Baltika“. Ir šias savo keliones jis išsamiai aprašė *Vilties* žurnale, atvirai parašydamas apie sunkią politinę padėtį savo gimtinėje.

Vytautas Beliajus 1923 m. rugpjūčio mėnesį, pakeliui į Ameriką. Nuotrauka daryta Bremene, Vokietijoje.

Sukaktuvininką kaip tik praėjusiais metais yra tekę susitikti „Baltikos“ festivalyje, į kurį jis buvo prikalbinęs nuvykti ir amerikiečių tautinių šokių grupę iš Salt Lake City, kurią net viena lietuvių tautinių šokių buvo išmokę. Tie amerikiečiai šokėjai, pamatę lietuvių sugebėjimus bei vaisingumą, labai džiaugėsi ir sakėsi, jog visą gyvenimą liks lietuvių draugais.

Praėjusių metų pabaigoje vėl su sukaktuvininku susitikome didžiuliam tautinių šokių festivalyje Milvaukės mieste, kur jis buvo šio festivalio svečiu. Čia jis buvo nusiųstas išleisti *Vilties* žurnalo likimo po jo mirties, nes anksčiau ar vėliau ji visiems ateina. Jis nori, kad jo *Viltis* nemirtų su jo išėjimu iš gyvųjų tarpo.

Čia norisi palinkėti sukaktuvininkui dar daug darbų ir sėkmių, toliau geriausiai populiarinant lietuvių vardą kitatautiškai tarpe. „Savųjų tarpe pranašų nebūsi“ — tokia yra liaudies išmintis. Ji tinka ir sukaktuvininko Beliajaus atvejui. Bet jo neužmiršta ir neužmirš kitatautiškai, neužmirškime ir mes, savieji!

mokinei, atsiprašydamas už moralinę skriaudą, nukreipiant ją bloga gyvenimo linkme. Tie hiperboliški mokytojų ir mokinių charakteriai galėtų būti lyg ir simboliai Lietuvos auklėjimo sistemos bei valstybės nelaimingo likimo. Kartojamas „atleisk“, sentimentaliai veikia skaitytoja.

Idomiai aprašytas „Rafinuotas paleistuvius“, kur kaip tik kukliausias bažnyčios tarnas-zakristijonas per išpažintį išsisako ir gailisi, kad nepasidavė moters gundymui...

Pirmutinė knygoje lyg ir geriausia: tai „Laiskas mokinei“. Egoistas, apsilėdęs, pavydus ir karjeristas mokytojas rašo nuoširdų, lyg išpažintinį, laiską

Žiema. Iš Lietuvių fotografų išsivijoje šešioliktosios metinės parodos, vykusios 1987 metų rudenį Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje.

Chicagos teatruose

Siurrealistinė pasimetusio pasaulio drama

Pirmaujantis Chicagoje Goodman teatras, 200 South Columbus Drive, dirbęs kontakte su De Paul universitetu, mėgsta parinkti modernius, kartais avangardinius ir eksperimentinius veikalus. Šį sezoną stato John Guare „Landscape of the Body“. Autorius dar jaunas, gimęs 1938 m. Queens, New Yorke, gausiai pažinęs Broadway vaidinimus, įsijautęs į modernų didmiesčio gyvenimą, dramatos studijas išėjęs Yale universitete. Laikomas vienu iš vadovaujančių moderniosios Amerikos dramaturgų. Jis parašė dainų tekstus New Yorko dramų kritikų žymenį laimėjusiam muziklui „Two Gentlemen of Verona“. Laimėjo Los Angeles filmų kritikų pažymėjimą už filmų scenarijų.

Šis Guare dramų veikalas tai tragiška komedija, jo parašyta tik vaisingumą, labai džiaugėsi ir sakėsi, jog visą gyvenimą liks lietuvių draugais.

galima pasakyt ir knygos autoriui: tai jis tikrovę dažnai apverčia aukštyn kojom, meluoja — meniškai, užtat skaitytoji idomu.

„Barborėlės“ pasakojime elgeta, šuo Nasrius, Jurgis, Barbora — lyg ir carinių Lietuvos laikų simboliai: prie užšalusios eketės laukia 25 metus sugrįžtant... „Ant baltos bekrastės staltiesės...“ Tai apsnigtų laukų vaizdas. Medyje tupi dvi didžiulės varnos, prie eketės — sniego nulenktas eglaitė, tolumoj sustirę krūmai, vos užmatomi kalnai... Tas vaizdas ir knygos viršelis. Beje, gana vykęs. Nepažymėtas dailininkas, taigi reikia priskirti pačiam autoriui. „Barborėlės“ apsakyme: „Kare patyriau vyrų nuopelnus ir moterų ydas“. Apie moteris, išskyrus „Laiską mokinei“, nekaip atsiliepiama: piktiurnos, godžios, viliojės, suktos, pasileidusios...

„Ant Varožkalnio“ — siurrealistiška aprašyta vaizdas lyg iš tikrovės, lyg iš liaudies pasakų. Kalba šiame pasakojime ypač graži: — Vanage, pernešk mane per Laukesas, — maldavo sielele juodąjį paukštį, tupintį ant nukubusio palvių kupsto ir gailiai girgsinti tarp

kur savo dainomis ir dialogais dalyvauja mirusi centrinio personažo sesuo. Ryskėja gyvenime besireiškianti nekaltumo stoka, perpinta gyvenimo paradoksais. Nukirstoji sūnaus galva tartum simboliškai primena modernų pasaulį be galvos. Scenų vaizdai šokinėja pirmyn ir atgal.

Jei pats vaidinimas mįslingas, tai scenos įrengimai gausūs, dideli ir lengvai keičiami, nuostabūs, niekur kitur neužtikami Chicagos teatruose. Į scenoje vaizduojamą gyvenimo chaosą režisieriaus Robert Falls įnašas labai didelis. Ne veltui jo pastatytas „Hamletas“ yra lamėjų kritikų žymenį. Pastatymas neįprastas, bet ieškantiems naujūmų gali būti ir labai įdomus.

Scenoje pasirodantis aktorių dešimtukas ryškus savo išsireikšimui gausiuose vaidinimuose. Daugelis jų dalyvavę televizijoje, filmuose, kaip Jason Moser, Anthony Rapp, Peggy Roeder (ji yra gastroliavusi ir Australijoje), Chelcie Ross. Pastatymas bus tęsiamas iki balandžio 2 dienos.

Juoz. Pr.

Prano Dom. Girdžiaus „Vėpūtiniai“

ALĖ RŪTA

Pranas Dom. Girdžius. VĖPŪTINIAI. Taryčios ir parodijos. Chicago: Pedagoginis lietuistikos institutas, 1987. 240 psl. Kaina — 8 dol. Gaunama „Drauge“.

Žiemos vėjai su sniegu gali sublokšt ir pasienius daug sukurin patekusių daiktų: trupancio guodo dulkis, sausų lapų ir šakelių, suodžių, gal vaiko paleistą popieriaus paukštę, gniūžtę su purvu... Visa tai vėjai sugrūda į pusnis, kurios riogso pašalėse, priegatviusose iki pavasario.

Panašų vėpūtinį „prisuko“ ir Prano Dom. Girdžiaus išradinga plunksna. Jų rinkinys dedikuojamas „iškiliam kaimynui ir mokytojiui, tauriam pedagogui ir mūsų kalbos puoselėtojiui, redaktoriui — rašytojui Antanui Giedraičiui-Giedriui (1892-1977)“. Į knygą sudėti 25 kūrinių. Noveles? Pats autorius pavadina taryčiomis ir parodijomis. Taryčios? Tokio žodžio nerandu žodyne. Taryti, taria — tai tarti, sakyti, sako. Taigi, taryčia — būtų visa, kas ištarta, idomiai pasakyta, šiuo atveju — parašyta.

Ką Girdžius vaizduoja tais „vėjų supustytai“ sakymais, kokią realybę parodijuoja? Viską! Realybę — jo (ir daugelio mūsų) išgyventą istorinius caro laikus Lietuvoje, bėgimą, kaimą ir miestą, ūkininką, kareivį... Jo raštų kalba gera, nors prikašiotą anglų, prancūzų, vokiečių, lotynų kalbomis posakių, reiškią, lietuviška realybė praplėsta į pasaulį. Kalba turtinga Mažosios Lietuvos tarmybėmis: tabūna, kvėskėpuris, prarėžlai, kenklės, kinis, kliunkis, nušiupejęs, atskėtriojęs, posmikavo, atkratėjas, atrūzlina, atkervinęs, nusibadinus, padėrusi, lasydama, eidino ir t.t. Tur-

būt dėl tarmiškumų ir kalbinės klaidos: būka snukutį (buka), smylkteletį (smilk-), trečdalis (trečialis), grūda (grūda anglis), puslė (puslė), gyrgžt (gir-) ir t.t. Kai kur ignoruojami kableliai, pvz., „Ištuštino kas dar buvo likę pusbutely“ (prieš „kas“ nėra kablelio); panašių sakinių yra daugia.

Tekstą skaityti lengva ir smagu. Daug šmaikščių, juokingų dialogų. Aprašinėjamai mėtosi nuo aplinkos ir žmogų, nuo dabarties ir praeitį, nuo liūdnumo iki pokštų... Gausu sąmojingų išsireiškimų, realybė, lyg rankovė, išverčiama, žmogus tai juodinamas, tai baltinamas... Idomūs palyginimai, hiperbolės: „Miešimo iš eketės gausi visą kibira...“ Darže aguonų didelės galvos; jų seklos byra nuo sukosėjimo... „Aguonų pienas lysvėmis teka į girdymo lovą... O kisieliaus kisieliaus — pilnas kiemas, iki stogų, iki kraigo“ (p. 64, kur rašoma apie Kūčias). Charakteriai, nors kasdieniški, nepaprasti: daug su jais susijusių „gyvenimo išminties“ posakių, kaip: „Juodu buvo geri draugai. Nelaimėje vienas kitam padėdavo, laimėje pavydėdavo“. — „Jis ieškojo gerų dalykų, o nematė geriausių“ (p. 103). — „Kajus bėgo su pilnu vežimu medalių ir ordinarų“. — „Tu, miela, patraukli kaip meilūžė. Tu brangi, paranki kaip žmona. Tu gera, gerutėlė kaip motinė...“ (p. 117).

Dauguma kūrinių neturi nei pradžios, nei pabaigos: tikrai kalbėjimai, idomūs, juokingi, ištraukti iš gyvenimo. Pavyzdžiui, „Jokūbelis ėjo ir ėjo velykinės, tik gerai neatsiminė, kiek kartų avinui pamušė koją...“ — pradžia. Toliau rašoma apie karves, erelius, kaimynus, kunigą, misijas, užsigavėjimą, nuodėmę ir gėdą, popą, vokiečių ir t.t.

Pabaiga? — „Boba draskėsi: — Sakiau tau, tėvai, stovėk prie dukters su šautuvu. Dabar? O Atpirkėjau, kokia gėda!“ (p. 39).

Taigi, apie ką būtų visa knyga? Iš 25 — keturių lyg novelės, gerai parašytos; dar aštuonios irgi idomos, taigi apie pusę knygos — pasigrožėtina. O kita, nebežinau, skaityt iš pradžių, ar iš galo, — išpūdis beveik tas pats.

Pirmutinė knygoje lyg ir geriausia: tai „Laiskas mokinei“. Egoistas, apsilėdęs, pavydus ir karjeristas mokytojas rašo nuoširdų, lyg išpažintinį, laiską

tyvuliuojančių neužželsio ežero akvartų. — Paukštis nesiklausė jos balso, lyg būtų kalbėjęs rožančių. Jis girdėjo tik kaip žveigia [žveigia - A.R.] arkliai, piestu stovėdami ir priekinėmis kanopomis gindamiesi nuo vilkų. Jis meliavo būtu padegęs savo plunksnas, susidėgęs sau sparnus, kad ugnimi vilkus nubaidytų, bet neturėjo po sparnais sausos pinties, o skiltuvus buvo pametęs, lėkdamas pro Varožkalnį“ (p. 157).

„Filosofijos daktaro akiniai“ parodijuoja socialines klases, galbūt raudonąją okupaciją. Vaizduojamas Stepono Mikas, siekias prizo... Liaudis šaukia: Prezidentu išrinksimė! „Tai jau greit ateis raudonėji...“ (p. 175).

„Solenzintas“ — idomiai aprašytas „pensininko akademiko“ gimtadienis, kur jis nori kalbėti apie „Artimo meilę ir abstinenciją, apie libidinę atguk concupiscentia“. Čia posakiai daugiausia eiliuojami. Solenzintas verčia svečius atspėti, kiek jam metų, kitaip jis nusišausias... Visi bijo spėlioti, o vis tiek šeimininkas paleidžia sūvius, atvyksta policija, areštuojamas ne tas, kuris šaudė, o šaudomieji ir būtent tie, kurių didžiausios pajamos, kad jie galėtų išsipirkti...

„Rudens vasaroje“ antroji žmona vis klausinėja vyro, kaip jam buvo su pirmąja... Po visų atsakymų ji vis tiek nepatenkinta: pasirodo, kad „laimė nepakartojama“ (p. 206).

„Perlauža graudulinė“, — vėl caro laikai. Vyras su žmona važiuoja į bažnyčią Grabnyčiose, kai „mušė apsisverčia ant kito šono...“ Žmona laiko graudulinę žvakę, jie važiuoja pro malūną, kalvę, miestelį užina pas Sarą (graži žydės Saros charakteristika). Bet... graudulinė sulūžusi... O klebonas per pamokslą išbara visus už naminės degtinės gamybą, siunčia geriau eiti pas Sarą... Jau iš minėtų vaizdėlių matom charakterių, temų įvairumą. Dar yra apie nacių laikus, pokario Europą ir Ameriką („Maršalo plano pirmūnai“), apie vaiko troškimą teatro (bet nėra protagonistų...), apie meilę, svajones, biznesą, keliones... „Bridžas Titnagynėje“ — tautosakinis dalykėlis apie puodžių ir jo kelias žmonas...

Vienos parodijos tikrai meniškų ir idomios, kitos — gal mažiau suprantamos; bet kalbos atžvilgiu ir stilistiniu pasakojimu Pranas Dom. Girdžius nepadarė gėdos savo mokytojui Antanui Giedraičiui-Giedriui, žinomam vaikų literatūros klasikui, kurio prisiminimui šią knygą dedikavo.

Čiurlionis – planetų muzikas

(Atkelta iš 1 psl.)

Li Ti ar Ch'ien Ku. Jų darbų paveikslus Čiurlionis galėjo matyti, lankydamas Muencheno, Dresdeno, Prahos ir Varšuvos muziejus. Neišvengiamai Čiurlionis turėjo žinoti japonų meno kultūrą Paryžiuje 19-to amžiaus gale: jo „Jūros sonatos“ Finale yra aiški nuoroda į Hokusai, o gal ir į garsią Bilbino parafrazę – „Statine, plūduriuojančia jūroje“. Taip pat ir jo piešinys „Vartai“ turi neabejotiną japonų šaltinį.

Kalbėdamas apie Čiurlionio studijas Varšuvoje, Bowlit pažymi, kad jo mokytojai Ruszczyk ir Stabrovski domėjosi simbolizmu ir stipriai veikė Čiurlionį. Tai matyti, palyginus jo „Jūros sonatą“ su Stabrovskio „Jūros pasaka“. Ruszczyk darė įtakos Čiurlionio temų pasirinkimui ir tapybos metodams. Didelį įspūdį jam darė žymus lenkų poetas ir dailininkas S. Wyspianskis. Gyvendamas Varšuvoje 1904-1906 metais Čiurlionis sukūrė daug svarbių darbų, kaip, pvz., „Pasaulio sukūrimas“, „Ramybė“, „Tyla“, ir labiausiai išbaigtus bei sofistikuočius darbus, kaip „Zodiako ženklai“ ir „Saulės sonata“. 1906 metais Petrapilyje buvo surengta Varšuvos dailių menų mokyklos studentų darbų paroda, kurioje dalyvavo ir Čiurlionis. Jo paveikslus rusų meno kritikai aukštai įvertino.

Nuo 1906 m. Čiurlionis tapo plačios tarptautinės simbolistų dailininkų bendruomenės nariu. Ji vartojo visotinę turinio ir formos kalbą. Čiurlionis ir ją įvedė lokalius motyvus: pakelių koplytėles transformavo į pasakiškus pastatus, nutapė mitologinių žali, praturtindamas dar viena gyvačių rūšimi simbolistų gyvųjų ir žaliųjų šeimą, pateikė galbūt labiausiai išvestas augalų formas „Pasaulio sukūrimo sonatos“ 7-toje ir 10-toje dalyse, folklorines tulpes, rožes ir lotų vaizdavimą. Bet tas sąlytis su lietuvių liaudies tradicija yra proginis ir netgi dirbtinis. Čiurlionio tapyba išsėina iš tautinių ribų, skolin-damasi savo sudėtinės dalis iš

M. K. Čiurlionis.

Žvaigždžių sonata. Andante. 1908

Prancūzijos, Lenkijos, Rusijos, Čekoslovakijos, labiau tinkamas kosmopolitinei Varšuvai ar Petrapiliui, nei Vilniaus visuomenei.

Baigdamas savo studiją, John Bowlit daro tokias išvadas: Čiurlionis per anksti mirė, nes spėjė pasiekti savo meninės viršūnės, kurią paskutiniai jo darbai žadėjo. Jo paveikslai mums suteikia ypatingą pasigėrėjimą savo nepaprastu nuosirdumu, dėl autentiškų sapnų, dėl gilaus dvasinio turinio. Kai kuriuose savo darbuose jis buvo meistras, o kartais beįėjė techninė srityje, bet mūsų akys tai nebuvo yda... Tikro pripažinimo jis susilaukė tik po mirties. Po metų jo darbų parodos buvo su-ruoštos Vilniuje, Maskvoje, Londone ir Paryžiuje. Jo kūryba

tapo mokslinių studijų objektu, pradėdant B. Lemano monografiją 1912 metais. Netgi jo vardu buvo pavadinta viena kalnų grandis Pranciškaus Juozapo salyne. Jis prikėlė iš numirusių Atlantę. Jis mums atskleidė užbur-tą karalystę. Jis giliai tikiėjo savo misija. Vertindamas jo nuopelnus, jo buvęs mokytojas F. Ruszczyk per jo laidotuves atsi-veikinimo kalboje pasakė: „Mes atsi-veikiname su kristolinio tyrimo žmogumi, su taurių pas-tangų draugu, ir ilgai mūsų at-mintyje išliks taip staigiai ir tra-giškai nutrūkusi jo daina... Jis buvo naujo ir jauno meno prana-šas, jis jam nurodė kryptį, o savo kraištui ir savo tautiečiams jis skelbė grožį ir savo pavasario atbudimą“.

Tokios yra, suglaustai

atpasakojus, prof. John C. Bowlit mintys apie Čiurlionio vizualinę kūrybą. Nagrinėdamas praėjusio šimtmečio pabaigos ir šiojo prad-žios meno judėjimus, srovės ir su-jais susijusią dailininkų tapybą, autorius stengiasi Čiurlionį suriš-ti su rusų simbolistų srovėmis, su-tos krypties dailininkais, nors Čiurlionis tik su kai kuriais iš jų susipažino, atvykęs į Petrapilį 1908 m. rudenį, o 1909 m. gale, kaip sunkiai sergas, buvo išvež-tas į Druskininkus. Taigi per ma-ža turėjo laiko pažinti daugelio John Bowlit minimų rusų dailininkų tapybą. Ne-atrodo, kad Čiurlionis buvo paty-ręs gilesnį rusų dailininkų poveikį savo tapybai. Ieškodamas to poveikio žymių, Bowlit teigia, kad tas ar kitas Čiurlionio Petrapily nutapytas paveikslas esąs sukurtas to ar kito rusų dailininko įtakoje. Tai tik iš dalies tikra, nes M. Dobužinskis, gerai pažinęs Čiurlionio tapybą, teigė, kad „Čiurlionis vėliniškai originalus, į nieką nepanašus“. Atrodo, kad daugiausia Čiurlio-niui įtakos turėjo abu jo moky-tojai, F. Ruszczyk ir K. Stab-rovski. Būtų gera, kad Čiurlio-niui įtaką klausimą kas nors giliau pastudijuotų.

Reikia labai apgailestauti, kad ši vertinga ir įdomi John C. Bowlit studija nėra pailiustruota Čiur-lionio paveikslų nuotraukomis, nors ir vienaspalvėmis, kurios amerikiečiui skaitytojui padėtų suvokti, kaip atrodo Čiurlionio sonatos, fugos, preludai.

Knygos įvadė pabrėžiama, kad John C. Bowlit Čiurlionį laiko Varšuvos ir Petrapilio meninių sluoksnių nariu, kur jis sau siekė garbės ir turto. Toks Čiurlionio traktavimas esą galįs atrodyti neįprastas tiems, kurie Čiurlionį laiko tik puikiu lietuvių kultūros reiškėju, tačiau žinomas lietuvių filosofas Stasys Šalkauskis yra rašęs, kad rusai buvo pirmieji, kurie įvertino ir pripažino Čiurlionio talentą, pirmiau, nei tai padarė lietuviai. Ir tai tiesa. To metu lietuviai nesuprato Čiurlionio paveikslų, klausinėjo Čiurlionį, jis pyko ir neaiškino.

Muzikologė Danutė Staškevičiūtė savo labai profesionaliai parašytoje studijoje „Čiurlionio

muzika jo laikais“ (pp. 73-116) nagrinėdama Čiurlionio muzi-kinę kūrybą, pažymi, kad ji vyko kritiškų muzikos istorijos laiko-tarpiu, kuriame reikėsi skir-tingos kryptys. Nebuvo nė vieno įsivyravusio muzikos stiliaus 19-to šimtmečio posūkyje. Tra-diciniai būdai neteko savo pa-trauklumo. Kompozitoriai ieško-jo naujų išsiskyrimo priemonių. Čiurlionis irgi stengėsi ištrūkti iš klasiškai romantinės eros ir atrasti naujesnę išraišką, labiau tinkamą modernioms nuotai-koms.

Didelę dalį Čiurlionio muzikos sudaro trumpos piano kompo-zicijos, nes jos leidžia kultivuoti asmeninį išsiskyrimą, nereika-laudamos ilgo toninio ir struktū-rinio planavimo. Tas piano kompozicijas sudaro nokturnai, preludai, etiudai ir rapsodijos.

Lietuvoje rimtas muzikos menas pradėjo vystytis praėjusio šimtmečio gale ir šiojo pradžioje kartu su politinės ir kultūrinės samonės augimu. Čiurlioniui la-biausiai rūpėjo sukurti tautinį muzikos stilių, pagrįstą lietuvių liaudies dainomis. Jis studijavo liaudies dainas ir daugelį jų harmonizavo. Jis mėgino suvokti jų melodijų ypatumus ir juos įjungti į savo instrumentines kompozicijas. Per savo trumpą gyvenimą jis sukūrė 270 muzikinių kompozicijų, jų tarpe 170 piano kūrinių, dvi simfonijas ir 60 chorui aranžuotų liaudies dainų. Lietuvių muzikos kontekste, kaip pažymi Danutė Staškevičiūtė, Čiurlioniui yra užtik-rinta išskirtinai žymi vieta, kaip pirmajam to žanro kūrinių kompozitoriui. Tie jo kūriniai buvo labiau išgarsinti dėl jų is-torinės reikšmės. Tuo tarpu jo piano kompozicijos pilniausiai pa-rodė jo muzikinio stiliaus raidą ir suteikia perspektyvą nustatyti jo vietą tarp to meto Europos kompozitorių. Išsamiai nagrinė-dama Čiurlionio piano kompozi-cijas, Staškevičiūtė jas gausiai pavyzdžiais (gaidomis) pa-ilustruoja, jas palygindama su Chopinu.

Išsamiai išnagrinėjusi Čiurlio-nio orkestrui parašytus kūrinius: stygų kvartetą ir dvi simfonijas –

(Nukelta į 4 psl.)

M. K. Čiurlionis

Žemaičių koplytstulpiai. 1909

ŽVAIGŽDININKO VIDURNAKČIO VELYKOS

Mane apakusi
nuo dienos šviesų
Grigo ratai veda
į Šiaurės žvaigždę,
kad ji grąžintų man
alsuojančią visatą
virš Nemuno ir Sruojos,
virš liūdesio prilytų ežerų,
virš Kryžių kalno,
kur ašarų ir kraujo laštakiai
ir prisikėlę kryžių šipuliai
vidurnakčiais giedoti ima
džiaugsmo Aleliuja.

Aleksandras Radzius

Lionė Ramonienė

Iš kelionės po Meksiką

Judantis pirštas rašo ir užrašęs nuslenka,
Ir... niekas...

Jo neatvilios nubraukt eilutės pusę,
Ne vieno žodžio gausios ašaros neištrins.

Omar Khayyam
Persų poetas, 1070-1123

Vėl prie tvorėlės po pasisavinta palmele. Mėlyname danguje nė debesėlio. Neramios Pacifiko bangos. Danguas mėlynę protarpiais pajavirina spalvingi balionai.

Kairėje visai netolimi kalnai, o už jų, kiek akys užmato, aukštesnių kalnų grandinės. Dešinėje primityvus palmių miškelis, toliau aukštoki viešbučiai ir vėl kalnų grandinės, apjuosiančios įlanką.

Nedidelėje, kalnais apjuostoje įlankoje miestelis, neturėdamas kūr plešties, lipa į kalnus. Pastatai miestelyje irgi stiebiasi į viršų. Vietoj vieno aukšto, bematant, atsiranda du ar trys.

Atostogaujant, kaip paprastai, idomu stebėti žmones. Dauguma yra saulės garbintojai, reiškia, senasis kultas mūsųose dar stipriai įsitvirtinęs, tik jo tikslas ar prasmė pasikeitusi...

Ilsimės po palmę prie pat žemos mūrinės sienelės, skiriančios plačią nuo viešbučio teritorijos. Tai mūsų mėgiamiausias kampelis! Čia juntū Pacifiko gaivinanti vėjelį, ir norint yra proga stebėti gan nuotykingą liaudies gyvenimą.

Priešakyje turime „judamųjų krautuvų“ procesiją. Tai vietiniai, jauni ir seni, įvairiausiomis prekėmis apsikrovi, kad dažnai nė galvų nematyti, o kartais visa krautuvė, tai tik kišenė, iš kurios vogčiomis ištraukiamas laikrodys ar žiedelis. Bet reikia pripažinti, kad verslas gyvai vyksta ir ant pliažo, ir prie mūrinės sienelės.

Maudymasis tiek vandenyne, tiek baseinuose, jodinėjimas pajūryje, tinklinis ant smėlio, pasigrožėjimas gražiais kūnais, tai tik

dalis esamų atrakcijų. Pliažas, kaip grybais, nusagstytas besienėmis, pavėsį teikiančiomis pastogėlėmis, kurios ir naudingos, ir akiai labai patrauklios. Tai basiliai, giliai įremti į žemę, prie kurių stipriai pritvirtintos iš sudžiūvusių palmių šakų padarytos kepurės – stogeliai.

Mėlyname danguje nė debesėlio. Neramios Pacifiko bangos. Smagu po palmę paskaityti, pamąstyti, prisiminti... Pirmas apsilankymas Guadalaharo! (Jau pats vardas man skambėjo romantiškai.) Ar iš tikrųjų jau tiek daug laiko nuo tada praėjo? Vėlai vakare, tik apsisitojus Guadalaharos miesto centre, einame aplankyti 400 metų amžiaus katedrą. Žinome, kad arti, bet paklausiamo vietinio. „O, čia, už kelių metrų, užsisukus už šio kampo“.

Ir masyvi, apšviesta katedra iškyla visu dingumu! Kokios elegantiškos tos keturios didžiulės katedrą supančios aikštės! Kiek ten fontanų, statulų, gėlynų ir suolelių, kad viskuo galėtumei pasigrožėti ir pailsėti. Tai Jalisco valstijos sostinė, tekilos, mariachis, gražių moterų ir garsaus dailininko Orozco tėviškė!

Vakare mariachis aikštėje vieni sėdi ir gurkšnoja, kiti vaikštinėja, vietiniai maišosi su turistais, o mariachis maišosi su visais. Vaikštinėja tarp stalų jaunas vaikelis, žibutį puokštes sėkmingai pardavinėdamas. Netoli mūsų senyvas meksikietis, didelį sombrero ant stalo pasidėjęs, aiškiai pasiturintis, sėdi vienas ir gurkšnoja tekilą. Didokas būrys mariachis be atvangos jam groja ir dainuoja, daugiausia jo pasirinktas dainas. Protarpiais užsėina jis vidun į gretimą užėigą, bet greitai sugrįžęs deda pinigų ant stalo, ir grupė linksmia jį toliau. Jį linksmia, bet jo veidas bejausmis, o gal nostalgiskas ar melancholiškas. Tik jis vienas težino, kodėl jam, vienam sėdinčiam, toks ilgas koncertas reikalingas.

Kaip ryškiai prisimena detalės pirmojo apsilankymo Meksikos sostinėje.

te! Neplanavome nueiti pėsti nuo naujo miesto centro dalies iki senamiesčio – Zokalo. Bet, apleidę Izabelės Sheraton'ą (pro kurio langus kas vakarą gėrėjomės didžiulių apšviestu „angelu“), praėjome pro gretimai esančią Amerikos ambasadą, palikę prie jos ilgas belaukiančių eiles. Gražioju Paseo de la Reforma bulvaru. Meksikilijono pastatyti, kad prilygtų Paryžiaus Champs Elysees, eidami ir besidairydami, ir viskuo besigrožėdami, nė nepajutome atsidūrę Alamedos parke, o po to, netrukus atsiradome ir Zokalo. Tai senamiesčio didžiulė aikštė, kurioje yra katedra, įvairiausi valdžios rūmai, archyvai ir begalybė kitų pastatų.

Žavėjomės jų dailininkais, kurių darbų apstu įvairiose galerijose, ypač Dailiojo meno rūmuose, Diego Rivera, Orozco, Siquieros, Tamayo ir daugeliu kitų. Šiandien tie darbai yra ne tik patikę meksikiečių, bet ir kitų kraštų meno žinovų bei mylėtojų gerbiami ir tinkamai

įvertinti.

Norint pasigėrėti Meksikos senomis kultūromis reikia tik apsilankyti labai moderniškai pastatytam archeologijos muziejui, kuris taip suprojektuotas, kad gera dalis toltekų, majų ir aztekų eksponatų yra išstatyti po atviru dangumi, bent iš dalies primenant jų natūralų milieū. Per tolimesnius apsilankymus teko vis dar ko nors naujo pamatyti bei išmokti, tik gaila buvo matyti mirštančius ar jau nudžiūvusius medelius, taip gražiai puošiusius iš abiejų pusių Paseo de la Reforma bulvarą.

Pasauly daug kartų apkeliavęs, kelionių knygų leidėjas, paklaustas, koks kraštas jam labiausiai patinka, atsispašė, to negalįs atsakyti. Prispirtas, šitaip pasiaiškino: jeigu dėl to, kad neduodas atsakymo, būtų pastatytas prieš sienos sušaudymui – pasirinktų Meksiką. Taip buvo rašyta maždaug prieš 20 metų. Daug kas nuo tada pasikeitė, daug kas ir ne! Gamtos grožio ir klimato įvairumas, smėlis ir

palmės žavi daugelį ir šiandien. Senų kultūrų apčiuopiamas palikimas, jų išvystytas aukštas intelektualinis bei meninis lygis, religija, socialinė struktūra domina daugelį kitų.

Esame apsisitoje Guatemalos džiunglėse, Tikal vietovėje, „Džiunglių“ viešbutyje. Mūsų gyvenvietė žodis „džiunglės“ labai tiksliai apibūdina. Atskridome čia pamatyti geriausiai išlikusias, ne taip dar seniai atkastas majų šventyklas. Vaikštinėjame, gerimės didžiuliu kompleksu, net į labai aukštą ir stačią Jaguaro šventyklą susigundę įlipome. Viršuje mažą platformą ir kambarelį. Šventykla yra tokia stati, kad iš viršaus nematyti apačioje laiptai, net ir žmogus atrodė nedidokas. Majų valdytojai iš tokios aukštumos tikrai turėjo didingą vaizdą. Bet ir mums yra kuop pasigrožėti. Iš visų pusių tik džiunglės, matyti kitos šventyklos ir aukštoki įvairių formų nelygūs kalneliai. Tai dar neatkasti pastatai ir šventyklos, palaidotos po laiko tėkmės užneštomis žemėmis ir džiunglių vešlia augmenija.

Ant platformos sėdi vyrukas ir rašo atvirkus. Jam pakėlus galvą, nustembame, kad čia vienas iš dviejų australų, sutiktų prieš porą savaitių prie Guatemalos gražiojo Atitlan ežero, iš visų pusių apsupto aukštų ugnikalnių. (Kelionėse ne pirmą kartą taip susikryžiuoja keliai!) Vyrui jau netoli metai kelionėje, o dar pusmetis priekyje. Kalbame apie netoli esantį miestelį Flores. „Ar verta?“ paklausiu. „Niekio ypatingo, bet norėjome jį išbraukti iš savo sąrašo“. Patiko, ir pasisavinome tą jų „išbraukti iš savo sąrašo“ posakį, ir dažnai patys jį panaudojame.

Vakarienėjame šešiese „Džiunglių“ viešbutio valgomajame. Amerikietis bankininkas su žmona, dirbantis Meksikos mieste, vokiečių porė ir mes. Australai išskrido atgal į Guatemalos miestą. Amerikietis pasakoja apie majų apleistą Chichén Itzá ir Uxmal primityviame Jukatane, labai nustebintas Tikal šventyklų, o dabar pakeliui į Honduras, visai prie Guatemalos sienos, pamatyti ten majų paliktų svarbių stelių. Mes kaip tik pakeliui į tą primityvų Jukatana... Kai kas tikrai pasikeitė!

(Nukelta į 4 psl.)

Jagaro šventykla Tikal, Guatemaloje.

Magdalenos Stankūnienės meno darbų paroda

SAULĖ JAUTOKAITĖ

Pentadienį, kovo 11 dieną, Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus galerijoje, Chicagoje, buvo atidaryta dailininkės Magdalenos Birutės Stankūnienės meno darbų paroda, pavadinta „Išpūdziai iš praeities“. Paroda vyks iki balandžio 10 dienos. Parodoje iškabinti 25 paveikslai sudaro tris skirtingus ciklus: „Tautosakos deivės“, „Jūratė ir Kastytis“ ir „Motėrų darbai“.

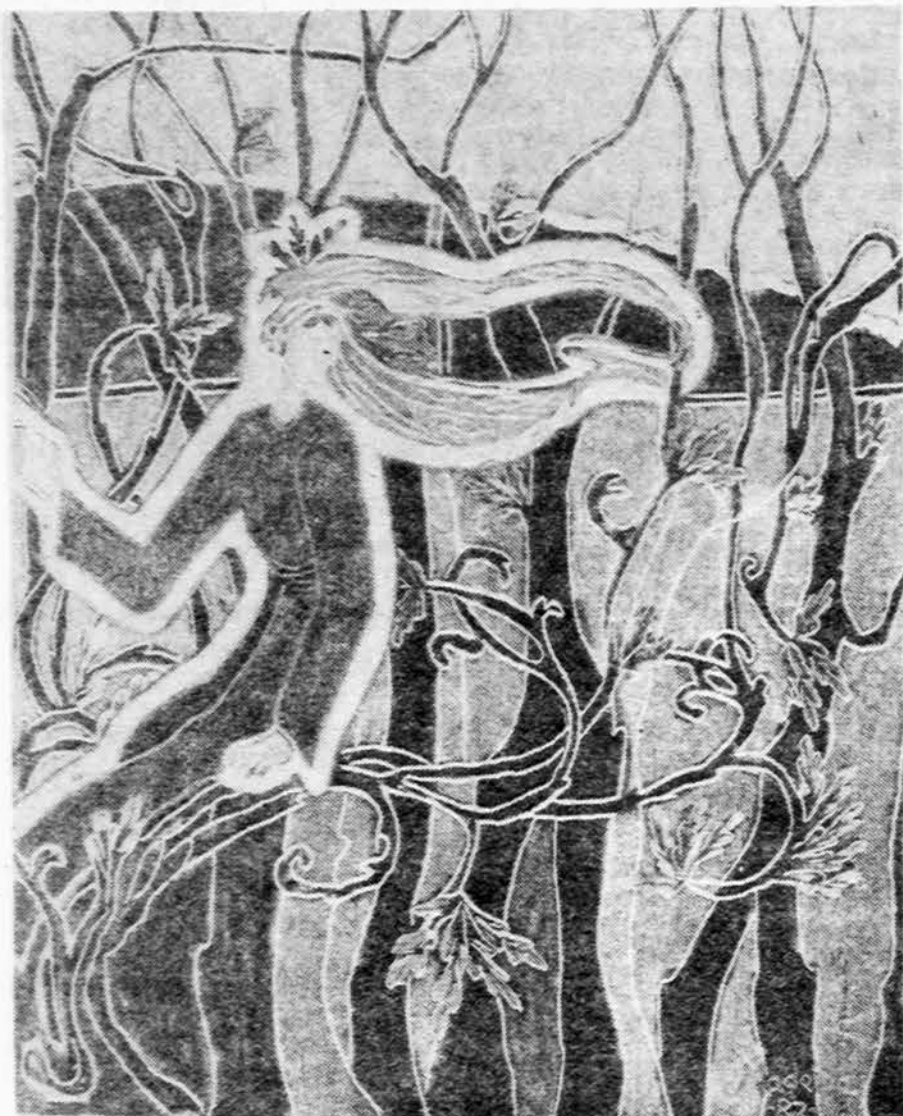
Jau ne pirmą kartą dailininkė pasirodo parodose su cikline tematika. Labai reta ir intriguojanti šios parodos tema, taip retai užtikinama mūsų meno kūryboje.

Galbūt ne kiekvienam parodos lankytoji yra žinomos ir pažįstamos mitologinės būtybės. Daugumas žinome apie laumes, raganas, kaukus, aitvarus, bet mažiau apie specifines deives ir dievačius, kurie buvo žemės, miškų, jūrų, laukų ir namų globėjai ir sargai.

Mūsų mitologijos praeitis rodo dar tokia netolima, tačiau jos istoriniai aprašymai yra fragmentiški, nesudarantys pilno ir konkretaus vaizdo. Kaip deivės ir kitos būtybės atrodė ir kaip jos santykiavo su žmonėmis, tam trūksta daug žinių. Jos nėra labai aiškios, tebėra apgaubtos šešėliais. Todėl menininkas, norėdamas išreikšti žmogišką pavidalą deivės, dievačius, vaidilutes, laumes, kaukus ir kitas būtybes, savo vaizduotės horizontams neturi ribų.

Dail. Magdalenos Birutės Stankūnienės „Tautosakos deivių“ ciklo, veikiančio yra Medėja, Gegutė, Aušrinė, Laima, Žemyna, Austėja, Lazdona, Laumės, Raminta, Ginta, Gajutė su Vaizgantū. Kiekviena iš jų turi specifinę paskirtį. Medėja yra miškų ir medžių deivė, Lazdona — lazdynų, riešutų globėja ir vaisingumo deivė. Raminta ir Ginta — amžinosios ugnies aukuro vaidilutės, ir t.t.

Iš senosios pagonių religijos ir mitologijos žinome, kad lietuviai buvo prisirišę prie gamtos ir jai garbino. Giria ir jos medžiai, ypač ąžuolas, buvo gyvybės simbolis, ten gyveno mirusiųjų vėlės. Nesistebėtina, kad dail. Stankūnienės darbuose vyrauja augmenija: medžiai — jų šaknys, šakos, lapai, žiedai. Savo grafikos raizinių atspaudus ji išgauna augmenijos žalia spalva, ją išryškina geltonomis, juodomis linijomis. Jos kūrinuose laisva linija yra labai aktyvi — ji juda, sukasi, riečiasi,

Magdalena Birutė Stankūnienė. Medėja — miškų ir medžių deivė (medžio raizinis, 19" x 24", 1987).

Magdalena Birutė Stankūnienė. Žemyna — Žemė, gyvybė duodanti, augalijos augimui ir derlingumui skatinanti deivė (medžio raizinis, 19" x 24", 1987).

Dail. Magdalenos Birutės Stankūnienės medžio raizinių ciklas „Tautosakos deivės“ išstatytas jos parodoje, šiuo metu vykstančioje Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus galerijoje, 6500 South Pulaski Road, Chicagoje. Paroda vyks iki balandžio 10 dienos.

banguoja. Jos tautosakos būtybių reikia ieškoti augmenijos raizgynėse. Ir kai surandame, jos yra sugestytos, suabstraktintos žmogaus figūros siluetai.

Dail. Stankūnienė pasakos „Jūratė ir Kastytis“ keturis kūrinius atlieka tuo pačiu stiliumi kaip ir tautosakos deivių seriją. Jūratė ir Kastytis yra supami jūros gyvūnijos ir bangų srauto. O vienuolika kūrinių iš ciklo „Motėrų darbai“ yra patys realistiškiausi parodos eksponatai. Čia dailininkė vaizduoja kasdieninę kaimo buitį, kur pagrindinės veikėjos yra žemiškos būtybės — moterys. Jos yra darbščios — dirba visus sodžiaus darbus: kasa bulves, bruka linus, audžia, verpia, grybauja, baltina drobes. Šios darbščios moterys, rodos, yra suaugusios su savo darbu. Jos dirba ramiai ir natūraliai, rodo, kaip būti negalėtų. Dailininkė neparodo jų veidų detalių, tiksliai bendras figūrų išraiškas. Paveikslų koloritas atitinka pievas ir laukus: žalia, ruda, geltona.

Apžvelgus dail. Magdalenos Stankūnienės meno darbų parodą, pergyvenamas labai jausmingas išpušis. Joje nėra jokių dramatiškų ar sukrečiančių scenų, bet savo nuotaika ramūs paveikslai. Dailininkės tautosakos deivių karalystė, Jūratės ir Kastyčio pasaka ir sodžiaus motėrų darbai yra romantiški, lyriški atpašakojimai. Ji yra nuosekli savo grafikos technika ir stiliaus maniera.

Kūrybingai darbšti dail. Magdalena Birutė Stankūnienė, suruošusi šiuo savo meno darbų parodą, ne tik pasidalijo savo kūrybiniu džiaugsmu su jos lankytojais, bet kartu praturtino mūsų kultūrinį gyvenimą.

ALOYZO BARONO NOVELĖS KONKURSA

Lietuvių rašytojų draugija tęsia tradicinį Alojzo Barono novelės konkursą ir 1988 metais. Konkursą taisyklės:

1. Novelės temą autoriai pasirenka laisvai, tik pageidaujamas lietuviškas turinys ir personažai.
2. Novelės ilgis neturėtų būti daugiau kaip 20-25 mašinėle rašytų puslapių.
3. Rankraščiai pasirašomi slapyvardžiu; tame pačiame vokalėte būti vokalė, pasirašytas tuo pačiu slapyvardžiu, o jo viduje autorius pavardę, adresą, telefoną.
4. Rankraščius siųsti juri komisijos pirmininkui Petriui Melnikui — 22238 Brian, Taylor,

Dailininkės Magdalenos Birutės Stankūnienės parodos atidarymo kovo 11 dieną Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje, darytas grupinis nuotraukinis su parodos rengėjais ir atidarymo programos dalyvėmis (sėdi) Janina Monkutė-Marks, Gordon Lockaki, amerikiečių meno kritikas iš Indianos, Nijolė Banienė, Jadvyga Paukštie, aktorė Nijolė Martinaitytė; (stovi) Aleksandras Marčiulionis, Emilijus Holenderis, Eleonora Marčiulionienė, Marytė Gaizutienė, Ramojus Mozoliauskas, Donna Marter, Magdalena Birutė Stankūnienė, Marija Ambrozaitienė, Ada Sutkuvienė, Dalia Kučienė, parodai sukurto poemos „Trijų deivių pasaka“ autorė, Vanda Balukienė ir Val Ramonis, Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus vedėjas. Nuotrauka Jono Tamulio.

Čiurlionis — planetų muzikas

(Atkelta iš 3 psl.)

„Miške“ ir „Jūra“, ji daro tokią išvadą: nors jie nepasizymi išskirtiniu muzikiniu originalumu, tačiau jie turi žymią vietą lietuvių muzikos istorijoje.

Paskutiniame studijos skyriuje nagrinėjamos Čiurlionio chorinės dainos. Jos yra trijų rūšių: religinės, pasaulietinės ir harmonizuotos. Daugiausia yra šių pastarųjų ir jos tapo populiariausiomis jo chorinėmis dainomis. Iš Čiurlionio studentavimo laikų svarbiausios kūrinys yra kanta: „De profundis“ Dovydo psalmės tekstui. Čiurlionis labai mėgo liaudies dainas ir 53 harmonizavo. Besigilindamas į jas, parašė studiją „Apie muziką“, kurioje iškelė skirtumus tarp lietuvių ir slavų liaudies muzikos.

Jo harmonizuotos liaudies dainos iš pagrindų skiriasi nuo M. Petrausko, J. Naujalo ir Č. Sasnausko dainų, kurie labiau domėjosi patriotiniais tekstais, o ne muzikiniu stiliumi. Čiurlionis, būdamas geriau muzikiškai išsi-

M. K. Čiurlionis. Ornamentas (tušas, 1908).

MI 48180. Kiti juri komisijos nariai: Algirdas Landsbergis ir Leonas Lėtas. Paskutinė išsiuntimo data — 1988 m. rugpjūčio mėn. 31 d. (pašto antspaudas). 5. Nepremijuotų kūrinių autorių vokalėtai nebus atidaryti; autoriams prašant, rankraščiai bus gražinti jų nurodytais adresais. 6. Premijos dydis — 500 dolerių. Šių metų konkurso mėcenatė yra Monika Lemberdienė, gyvenanti Kalifornijoje.

LRD valdyba

mokslinės, nei kiti to meto lietuviai kompozitoriai, geriau suprato tikrą lietuvių liaudies dainų melodijų struktūrą. Specialiais muzikiniiais terminais bei pavyzdžiais Danutė Staškevičiūtė aiškina Čiurlionio harmonizuotų dainų skirtumus bei ypatumus, palyginus su jo amžininkais. Čiurlionio muzika atspindi įvairius stilius ir tendencijas, kurie reiškėsi mūsų amžiaus pradžioje. Harmonizuodamas liaudies dainas Čiurlionis

nesistengė jas įsprausti į to meto populiariausias klasikinės romantinės melodijas. Čiurlionio atsidėjimas tapybai ir ankstyva mirtis sukludė jam, kaip muzikui, pilnai subręsti ir sukurti per dvi savaites, originalių muzikos kūrinių.

Baigdamas noriu pacituoti knygos leidėjų įvadą pareiktą teigimą, kuris, man regis, geriausiai apibūdina Čiurlionį kaip dailininką ir muziką: „Čiurlionio sukurti muzikos ir tapybos kūriniai iki šiol tebėra gyvi. Jo muzika yra dalis standartinio repertuaro Lietuvos orkestrams ir pianistams, tuo tarpu jo tapyti kūriniai peržengė Lietuvos tautinės kultūros ribas ir rado vietą visuotinėje meno istorijoje“. Antrosios anglų kalba Čiurlionio monografijos autoriai nusipelnė lietuvių ir amerikiečių skaitytojų padėkos.

• Desimtoji Tarptautinė Neustadt vardo premija už literatūrą buvo paskirta Indijos rašytojui Rago Rao, pasižymėjusiam savo „metafiziniiais“ romanais, ypač *The Serpent and the Rope* ir *The Chessmaster and His Moves*. Rago Rao studijavo Indijoje ir Prancūzijoje, dėstė filosofiją University of Texas, dabar, išėjęs į pensiją, gyvena Austin, Texas. Neustadt premija, teikiama kas dveji metai, yra vienintelė tarptautinė literatūrinė premija JAV. Ją skiria University of Oklahoma ir jo leidžiamas žurnalas *World Literature Today*, kurį redaguoja lietuviams gerai žinomas estas Ivar Ivask.

Iš kelionės po Meksiką

(Atkelta iš 3 psl.)

Mėlyname danguje ne debesėlio. Neramios Pacifiko bangos. Vietiniai, motorinėmis valtėmis atplaukę, iškelia ant smėlio sulankstytus balionus, tikėdamiesi susirasti klientų. Ir jų apšėtai susigundo! Tai iš tikrųjų tik pusė baliono (panašu į parašutą), kurį ilgos virvės jungia su tam tikra sėdyne, į kurią įkinko savanorišką auką. (Žinoma, ta auka turi pasirašyti popierinį dokumentą, kad „balionistai“ lieka neatsakomingi, nelaimėi įvykus!) Užveda valtinkas tada motorą ir bematant iškelia balioną, kartais iškelia taip aukštai, kad net žmogų sunku matyti. Kada balionas, atrodo, prisiartina per arti viešbučių, pabijai, kad neatsimusių ir mūra. Bet turbūt tai tik per laki vaizduotė. (Mano jaunos pažįstamos prieš daugelį metų, beatostogaudamos Acapulco, taip skraidė ir nusileidusios atrapatavo, kad labai smagu buvo.)

Šią popietę patys keliamės ir aukštumas. Važiuojame kalnų keliu į didelį grožio vietą. Vingiuotais mediniais laipteliais, stačiu šlaitu nulipę apatien (supratome reikšmę vėliau rastų gausiai pristatytų suolelių), nustumame pamatę prie vandens ištaigingai įrengtą besienį restoraną, palmių šakų dideliu stogu apdengta. „Gyva“ meniu atveža ant ratelių, iš kurio pasirenkame sau pietus. Vanduo, kaip veidrodis, čia pat įlankos užsisukimas, visur

statūs, vėsliai apaugę šlaitai. Ir liuksusas, ir toks gamtos grožio primityvumas, kad jautiesi esąs kokiame nors Pietų Pacifiko kampelyje, o dar labiau žavingoje Moorea...

Netikėtai įdomi popietė pasitaikė miestelio kalnuose. Sėdime po atviru dangumi ir gerimės panorama. Apačioje miestelis ir saulės

Autorė ant terasos „gaidžių kantatos“ vakarą.

spindulių apgaubtas tiškantis vanduo. Ne tik miestelis „po kojomis“, bet ir prisiliejusių namų stogai ar „terasos“. Štai bedantis senelis vaikosi nuoga, purviną, turbūt anūkėlį, mažą mergytę šlavineja grindinį, viską po išmėtytomis padangomis pakišdamą. Moterys visur užsiėmusios skalbiniais. Prie bendros draugystės prisideda šunys, katės, vištos, net ir gaidžiai. (Restoranas oficialiai atidaromas tik tai sutemus, kada matyti tik gražūs miesto žiburiai. Kadangi mus įsileido gerokai anksčiau, turėjome progos ne vien tik miesto žiburius pamatyti.)

Greičiausiai šio apsilankymo nepaminėčiau, jeigu ne tie gaidžiai! Tik saulei paskendus horizonte, su ta sekunde, užgiedojo pirmas gaidys. Bematant, prisidėjo du ar trys kiti. Prie jų prisijungė gaidžiai iš tolimesnių gyvenviečių. Taip ir išklausėme visai netikėtai „gaidžių kantatą“, tokios apimties, kad tikrai neįmanoma pamiršti.

Vėl prie tvorėlės po pasisavinta palmele. Mėlyname danguje plaukioja balvi debesėliai. Neramios Pacifiko bangos. Gerokai vėjuota! Viešbutyje, baruose, baseinuose ir ant plažos visi užsiėmę savo reikalais ir malonumais. Tolumoje skraido balionas. Giliai įkvėpiu tropikų kvapą orą. Koks gražus gyvenimas ir kaip smagu čia būti! Balionų pirkliams sekasi. Kinko į sėdynę jauną moterį (jau kelias dienas su savo vyru praleidusi mūsų viešbutyje). Bematant pasikelia ji aukštyn.

Grįžtu prie knygos. Po kiek laiko, pakelus

galvą, matau, kad „balionistai“ susirūpinę. Balionas nuneštas toliau, negu turėtų būti. Laivelis jį bando atitraukti arčiau vandens, arčiau mūsų plažos. Balionas gerokai priartėja. Jau smarkiai leidžiasi žemyn, jau visai virš palmėmis dengtų stogelių — atrodo, praskris, bet įkinkyta moteris staigiai trenkia

krūtine į paskutinio stogelio išsikišusį baslio, gabalą, trenkia tokiu smarkumu, kad į žemę, įrengtas baslio kreivai nulūžta, stogelis nurieta. Moteris, pamėlynavusi, guli ant smėlio. Vyras, apstulbęs, stovi be žado. Sukrėsti stovi me visi. Kažkas suunka: „Ambulancia!“. Iš-taria kitas tyliai: „muerta, muerta...“

Įlanka Meksikoje